

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2022 • 308-328

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1089372

13. YÜZYIL ANADOLU SELÇUKLU HANLARININ TAÇ KAPILARINDA KULLANILAN KİTABELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of the Inscriptions Used on the Portals of the 13th Century Anatolian Seljuk Khans

Fatma ÖZDEMİR

Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları
Anabilim Dalı, Adana, Türkiye
Res. Assist. Prof., Çukurova University Faculty of Divinity, Department of Islamic
History and Arts, Adana, Turkey
ozdemirf@cu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-0889-4531>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 17.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 15.06.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Fatma Özdemir)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

13. YÜZYIL ANADOLU SELÇUKLU HANLARININ TAÇ KAPILARINDA KULLANILAN KİTABELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of the Inscriptions Used on the Portals of the 13th Century Anatolian Seljuk Khans

Öz

Anadolu Selçuklu Devleti kısa hükümrânlığı süresince Anadolu'da hem imar faaliyetleri gerçekleştirmiş hem de ticaretin gelişmesi için fiziki koşulları uygun hale getirmeye uğraşmıştır. Bu kapsamda Anadolu'nun birçok yerine özellikle de ticaret güzergâhlarına belli aralıklarla kervanların güvenliği için hanlar yaptırmışlardır. Yapıldıkları dönemde aktif olarak kullanıldıkları düşünülen bu yapılar hakkında edinilen bilgiler oldukça sınırlıdır. Nitekim söz konusu hanların taç kapılarında yer alan inşa kitabeleri ait olduğu yapı hakkında en doğru bilgiyi vermesi bakımından belge hükmündedir. Bu kitabeler sadece yapı hakkında bilgi vermez aynı zamanda dönemin yaygın yazı stili, hükümdarların nasıl tanıtıldığı ve sosyal devlet açısından yapıların inşa hedeflerinin ne olduğu gibi konulara da açıklık getirmektedir. Çalışma kapsamında 17 han kısa bilgilerle tanıtılmıştır. Ayrıca taç kapılarında bulunan inşa kitabelerinin okunuşu ve Türkçeye çevrilmiş kısmı çalışmada yer almaktadır. İnşa kitabelerinin taç kapıların neresinde yer aldığı, kitabelerin şekli ve muhtevaları da çalışmada ele alınan konulardır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Sanatları Tarihi, Han, Taç Kapı, İnşa Kitabesi.

Abstract

Anatolian Seljuk State both carried out construction activities in Anatolia and tried to make the physical conditions suitable for the development of trade. In this context, they had khans built in many parts of Anatolia, especially on trade routes, at certain intervals for the safety of caravans. Information about these structures, which are thought to have been actively used in the period they were built, is very limited. Construction inscriptions are documents in terms of giving the most accurate information. These inscriptions clarify issues such as the common writing style of the period, how the rulers were introduced and what the goals were in terms of the social state. In this study, 17 khans were introduced with brief information. In addition, the Turkish reading of the construction inscriptions found on the crown gates and the part translated into Turkish are included in the study. Where the construction inscriptions are located on the crown doors, the shape and content of the inscriptions are also the subjects discussed in the study.

Keywords: History of Turkish Islamic Arts, Khan, Portal, Construction Inscription.

GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar barınma ihtiyaçlarını gidermek için pek çok yapı inşa etmişlerdir. Bunlardan bir kısmı sıradan ve sadece kullanım maksatlı inşa edilirken bir kısmı da yıllar boyu ayakta kalabilmiş ve günümüzde hala sağlamlıklarıyla hayranlık hissi uyandıran yapılar olmuşlardır. Bize geçmiş dönemler hakkında tarihi bilgiler sunan bu yapılar, dönemlerinin mimari teknolojilerinin yanı sıra sanatsal zevkleri de ortaya koymaktadırlar. İşte birçok işlevi barındıran bu yapıları tanımak öncelikli olarak kitabeleri sayesinde olacaktır. Bir nevi yapının kimlik belgesi niteliğinde olan kitabeler yapıyla ilgili işlevinin ne olduğu, hangi tarihte yapıldığı, kim tarafından yaptırıldığı, mimarının kim olduğu gibi birtakım soruları yanıtlamada ilk kaynak olarak kabul edilmektedir.

Böyle fonksiyonel olan kitabelerin inceleme esnasında en büyük problemlerinden biri, zamanla tahribata uğramış olmalarıdır. Yine de okunan kısımlarıyla bu kitabeler en güvenilir vesikalardır. Söz konusu kitabeler bazı yapılarda değişiklik gösterse de XIII. yüzyıl Anadolu'daki hanlar incelendiğinde bunların taç kapılara adeta bir tabela gibi yerleştirildiği görülmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti tarafından yaptırılan bu hanlarda ya da genellemek gerekirse Anadolu Selçukluların çoğu yapısında yazı bir bilgi kaynağı olmasının yanında süsleme unsuru olarak da kullanılmıştır. Özellikle taş malzeme üzerine yazılar kabartma ya da oyma tekniği ile işlenerek ortaya şaheserler çıkarılmıştır. Hem süsleme hem de bilgiyi tek bir eser üzerinde birleştirmek dönemin ve tabii Anadolu Selçuklularının sanat dehasını ortaya koymaktadır.

Tarihi bağlamda dönemin ve bölgenin durumuna bakılacak olursa Büyük Selçukluların bir kolu olan Anadolu Selçuklu Devleti Anadolu'ya girdiğinde siyasal anlamda karışıklıklar mevcuttur. Fakat 1204 yılında yani XIII. yüzyılın başında I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci kez tahta geçişi ile yükselişe geçen Anadolu Selçuklu Devleti, 1219'da I. Alaeddin Keykubad'ın tahta geçmesiyle devrinin en zengin ülkeleri arasında yer almıştır. Bu durumun mimaride de kendini göstermesi kaçınılmazdır. Ülkenin ekonomik durumu daha kaliteli malzemelerle daha büyük çapta yapıların inşasını beraberinde getirmiştir. Örneğin bu dönemlerde yapılmış Konya Alaeddin Camii, Aksaray Sultan Hanı gibi yapılar bu durumu gözler önüne sermektedir.

Anadolu Selçuklu Dönemi yapı kitabelerine malzeme açısından bakıldığında ise Anadolu'da bol miktarda bulunan taş, ana malzeme olarak kullanılmıştır. Önemli yapılarda yer yer mermer kullanımı görülmekle beraber iç mekânda çini mozaik üzerine yazı uygulaması da oldukça yaygındır. Bu yazıtlar yapıların birçok yerine yerleştirilmiştir. Ancak konumuza esas teşkil eden kitabeler XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklu hanlarında genellikle taç kapılarda görülmektedir. Bu nedenle Anadolu'nun birçok yerine yayılmış genellikle şehirlerden uzak yol üzerinde yer alan hanların inşa faaliyetleri hakkında bilgi edinmek ve ilk kaynak olarak görülen kitabelerin ne tür özelliklere sahip olduğunu anlamak amacıyla böyle bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Konumuz itibarıyla incelenen XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklu hanlarının taç kapı kitabeleri konum, malzeme, içerik, yazı çeşidi gibi hususlarda bazı farklılıklar göstermektedir. Hem bir tespit hem de farklılıklara dikkat çekme bağlamında XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklu hanlarının taç kapı kitabeleri araştırmaya tabii tutulmuştur.

Çalışma öncesinde hanlarla ilgili yapılmış çalışmalar gözden geçirilmiştir. Bu çalışmaların birçoğunda kitabe bilgisinin eksik kaldığı ve genellikle hanlar hakkında münferit araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Anadolu'ya yapılarıyla damga vuran Anadolu Selçuklu Devleti'nin en önemli yapılarından olan hanların kitabeleri, ilk elden yapı hakkında bilgileri sunması açısından oldukça önemlidir. Bu çalışma XIII. yüzyılda yapılmış olan Anadolu Selçuklu hanlarının inşa kitabelerini bir arada sunmayı amaçlamaktadır.

Öncelikle kaynaklardan yararlanılarak söz konusu tarihler arasında inşa edilmiş hanların tespiti yapılmıştır. Bu tarihler arasında inşa edilmiş hanların bazılarının taç kapılarında inşa kitabesi olmazken yine bu dönemde yapılan 17 hanın taç kapısında inşa kitabesi olduğu belirlenmiştir. Hanlarla ilgili yapılan titiz incelemenin sonucunda önceden okunmuş olan kitabeler fotoğraflarla karşılaştırılmış, eksik olduğu düşünülen kısımları tamamlanmış ve farklı

farklı kaynaklarda yer alan bilgiler bir araya getirilmiştir. Değerlendirme kısmında ise kitabeler taç kapılarda yerleştirdikleri yer, kitabelerin şekli ve muhtevaları bakımından ele alınmıştır.

1. ANADOLU SELÇUKLU HAN KİTABELERİ

1.1. Ağzıkara Han

Aksaray-Nevşehir kara yolunun eski güzergâhı üzerinde bulunan han, Aksaray'a 15 km. uzaklıktadır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Mes'ûd İbn Abdullah tarafından 1239'da tamamlanmıştır (Bektaş, 1999, s. 98). Han'ın, biri avlulu kısmının batı tarafında diğeri de kapalı kısma giriş bölümünde bulunan iki tane taç kapısı mevcuttur. Avlu kapısındaki kitabe, geometrik motiflerle bezenmiş olan kapının kavsarası üzerinde dikdörtgen şeklinde mermer üzerine iki satır halinde yazılmıştır (Deniz, 2007, s. 321). (Resim 1)

Kitabe Metni:

- 1- Fi eyyâm-ı devleti's-sultani'l-azam zıllu'l-lah fi'l-âlemi giyâsi'd-dünya ve'd-din ebu'l-feth Keyhüsrev bin Keykubad
- 2- Kasım emirü'l-müminîn a'la'l-lahu şânehu ve eyede sultanehu el-abdü'l- muhtac ile rahmeti'l-lahi taala Mes'ud bin Abdullah fi aşiri şaban seneti seba ve selasin ve sittemie (Deniz, 2007, s. 336)

"Bu han 637 yılı Şaban ayının onunda Allahu Teâla'nın rahmetine muhtaç kulu Abdullah oğlu Mes'ud Emir'ül-müminin'in (Abbasi Halifesi) ortakçısı, din ve dünyanın yardımcısı, âlemde Allah'ın gölgesi, fetih babası Keykubad oğlu yüce Sultan Keyhüsrev'in hükümdarlık günlerinde yapıldı. Allah (O'nun) şanını yüceltsin saltanatını teyid etsin." (Deniz, 2007, s. 336).

Resim 1. Ağzıkara Han ve Kitabesi

1.2. Ak Han

Denizli-Çardak yolu üzerinde merkeze yaklaşık 7 km. mesafede olan Ak Han, Selçuklu Dönemi yapılarındandır (Bayhan, 2007, s. 288; Uzunçarşılı, 1929, s. 193). Kitabeleri tahrip olan hanın inşa tarihi ile ilgili farklı görüşler mevcut olsa da yapılan analizler sonucu hanın taç kapısındaki kitabeyle göre Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus devrine ait olduğu anlaşılmaktadır (Bayhan, 2007, s. 288). Geometrik motifler ve renkli taşlarla tezyin edilmiş taç kapının basık kemerli girişinin üzerinde Arapça bir kitabe mevcuttur. (Resim 2)

Kitabe Metni:

- 1- İmaretü hâzâ'l-hân fi eyyâmi's-Sultan el-a'zam zıllu
- 2- Allahi fi'l-âlem ızze'd-dünya ve'd-dîn ebu'l-feth Keykâvus bin Keyhüsrev
- 3- Kasîmü emirü'l-müminîn fi târih gurrati Cemâziyelâhireti sene isnâhamsin

4- Ve sittemieh el-'abdü'l-za'if el-muhtâc ilâ rahmeti'l-lâhi te'âlâ Karasungur bin Abdullah (el-Sultânî) (Bayhan, 2007, s. 290).

“Bu hanın yapımı altı yüz elli bir senesinin Cemâziyelâhir ayının başlarında, müminlerin emirinin ortağı, Keyhüsrev'in oğlu, büyük sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, İzze'd-dünya ve'd-din Ebu'l-Feth Keykavus'un günlerinde, zayıf kul, yüce Allah'ın rahmetine muhtaç Abdullah oğlu Karasungur (eliyledir).” (Bayhan, 2007, s. 290).

Resim 2. Ak Han ve Kitabesi

1.3. Aksaray Sultan Hanı

Aksaray Sultan Hanı Konya ile Aksaray arasında Aksaray'a 40 km mesafededir (Bektaş, 1999, s. 140). 1229 tarihinde I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılan han 1268-69 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında önemli bir onarım geçirmiştir (Uluçam, 2009, s. 503). Tamamen kesme taştan yapılan hanın mermer ve renkli taşlarla oluşturulmuş taç kapısı geometrik bezemeleri ve diğer süslemeleri ile ayrı bir öneme sahiptir (Şahinoğlu, 1977, s. 32). Kavsaranın hemen altında niş kısmını dolaşan tek satırlık sülüs bir yazı şeridi vardır. (Resim 3)

Bu kitabeye göre; Recep 626/Mayıs 1229'da Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın emriyle yapılmıştır. Sultan kitabesinde, *“Ulu Sultan, Yüce Şehinşah, ümmetlerinin dizginlerini elinde tutan, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, Allah'ın beldelerinin sultanı, Allah'ın kullarını koruyan, din ve dünyanın yücesi, fetihler babası, mü'minlerin emirinin (halifenin) burhanı”* cümleleriyle tarif edilmiştir (Durukan, 2007, s. 141).

Resim 3. Aksaray Sultan Hanı ve Kitabesi

1.4. Alara Han

Eski Antalya-Alanya yolu üzerinde bulunan han I. Alaeddin Keykubad tarafından 1232 yılında yaptırılmıştır (Altun, 1989, s. 341). Plan açısından diğer hanlardan farklı olarak dar ve uzun bir avlunun etrafı, açık ve kapalı alanlarla çevrilidir (Aslanapa, 1999, s. 176). Hana giriş kapısı da diğer hanların taç kapılarından farklılık arz eder. Süsleme bakımından daha sade olan taç kapının basık kemerinin üzerinde bir inşa kitabesi mevcuttur (Erdmann, 1961). Üst kısımdan iki satırı kaybolmuştur. Geriye kalan 6 satırlık kısmı şu şekildedir: (Resim 4)

Kitabe Metni:

1. El- a'zam Şahinşah' il- mu'azzam Malikü rikab
2. İl'ümem Seyyidü selatin'il-'Arabi ve'l-'Acem Sultan
3. Ül- Hak Kışver-küşa-yı cihan Sultan'ül - berri
4. Ve'l- bahr ve'r- Rum ve's-Şam ve'l- Ermen ve'l- Firenc
5. Alâü'd-dünya ve'd-din Keykubad bin Keyhüsrev bin
6. Kılıç Arslan Burhanü emirü'l-müminîn fi't- tarih sene seb'a (ve) 'ısrin ve sitte mie

(Erdoğan, 2018, s. 8).

“..... Büyük cihangir, milletlerin hâkimiyetini elinde tutan, gerçek sultan Arap, Acem sultanlarının efendisi, ülkeler fetheden; karanın ve denizin, Rum'un, Şam'ın, Ermenistan'ın ve Freng'in hükümdarı, din ve dünyanın ulusu, emirülmü'mininin burhanı, Kılıç Arslan oğlu Keykubad, 627 (1230) yılında [emretti]” (Erdoğan, 2018, s. 8-9).

Resim 4. Alara Han ve Kitabesi

1.5. Alay Han

Aksaray-Nevşehir yolu üzerinde bulunan hanın inşa tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte yaklaşık olarak 1210-20 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Ögel, 1966, s. 7). Anadolu'nun en eski hanlarından olan bu yapı kesse taşla inşa edilmiştir. Han harap haldeyken onarım çalışması yapılmıştır. Geometrik bezemeleri ve tek başlı çift gövdeli aslan figürü dışında sade bir taç kapısı vardır. Kapının sağ üst köşesinde kavsara ile saçak arasında, taş üzerine kabartılarak yazılmış ancak bugün silik bir halde bulunan iki satırlık kitabe yer alır. (Resim 5)

Kitabe Metni:

- 1- Amere haze'l-han el-mübarek el...
- 2- El-Ahlatî (en-neccar).../ ...El- Hılâtî (en-neccar)...(Deniz, 2007, s. 56-57).

"Bu mübarek han ... tamir edildi..."

... Ahlatî (el- Hılâtî) usta..." (Deniz, 2007, s. 56-57).

Resim 5. Alay Han ve Kitabesi

1.6. Kırkgöz Han

Antalya-Burdur yolu üzerinde bulunan han, II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır (Bakkal, 2019, s. 532). Tonozla örtülü uzun ve yatay bir hol ve önünde revaklı çok büyük bir avludan oluşan hanın taç kapısı dâhil neredeyse hiç süslemesi yoktur (Aslanapa, 1999, s. 180). Basık kemerli girişin hemen üzerinde kabartma tekniğiyle oluşturulmuş Arapça altı satırlık bir kitabesi vardır. (Resim 6)

Kitabe Metni:

1. Emare bi-imareti hâzihi'r-ribâti'l-mübareketi li-vifkı kenza el-müeyyedetü alâ sâ
2. İri'l-helâyiki'n-nâzile bihâ ve'l-misafirin bi-hakkı ramâkı'l-arzı ve megâribihâ fi'd
3. Devleti's-sultanü'l-a'zam zıllu'l-lahi fi'l-âlem sultan-ı selâtini'l-âfâk sâhibüt'tâc ve'l-ülâ
4. Nitâk-ı Gıyase'd-dünya ve'd-din ebu'l-feth Keyhüsrev bin Keykubâd Halleda'llâhu sultânehû es-sitte le-â
5. Liye meliketü ekâlimi'l-âlem ismetü'd-dünya ve'd-din türre-i tâcü'l-ülâ lesseta'llâhu fi'l-hayrâti
6. Mülkehâ ve tekâbbel anhâ mâ benâ(hâ?) ve bellegahâ fi'd-dâreyn mâ sefâhete fi't-târih et-tâlit aşara (Yıldırım, 2019, s. 227).

“Bu mübarek ribatın yapımını, buraya gelip giden bütün canlılar ve misafirlere uygun bir sığınak olması için dünyanın ve güneşin battığı ülkelerin büyük yöneticisi, dünyada Allah'ın gölgesi, ufukların sultanı, ilk taç sahibi, dünyanın kemeri (koruyucu-bağlayıcı), dünyanın ve dinin koruyucusu, fethin babası Keykubad oğlu Keyhüsrev –Allah onun sultanlığını daîm etsin-, dünyanın ve dinin ismeti ilk tacın sahibesi, dünya iklimlerinin Melikesi, Sitte Melike adına emretti. Allah, Sitte Melike'nin hayırlarını ve mülkünü sürekli kılsın ve ondan kabul etsin. Her iki dünyada onun bu harcamalarını yerine ulaştırsın. Tarih de on üç” (Yıldırım, 2019, s. 227).

Resim 6. Kırkgöz Han ve Kitabesi

1.7. Çardak Han

Çardak Han, Denizli il merkezine 55 km olan Çardak ilçesinde bulunmaktadır. Alaeddin Keykubad'ın emirlerinden Esedüddin Ayaz b. Abdullah eş-Şehâbî tarafından yaptırılan hanın inşası 1230 yılında tamamlanmıştır (Ertuğrul, 1993, s. 225). Sivri kemerli yarım tonoz biçimindeki taç kapının basık kemerli kapı açıklığının üst kısmında sivri kemerli mermer levha şeklinde bir kitabesi vardır. Bu kitabe Selçuklu sülüsüyle yazılmış yedi satır halinde ve Arapçadır. (Pektaş, 2007, s. 161). (Resim 7)

Kitabe Metni:

- 1- Es-sultâni
- 2- Emere bi binâi hâze'r-Ribat fi eyyâmî devleti mevlânâ
- 3- Seyyidinâ es-sultân el-âdil Alâü'd-dünyave'd-din
- 4- Ebu'l-feth Keykubâd bin Keyhüsrev nâsır emirü'l-müminîn
- 5- Ekall-i abduhu'l-ecel el-eşref mevlânâ reşidu'l-mille
- 6- Ve'd-devlete ve'd-din Ayaz bin Abdullah eş-Şihâbi
- 7- Fî şehri'l-mu'azzam Ramazan sene seb'a işrine ve sitte mie (Pektaş, 2007, s. 162).

"Bu Ribatın yapılması, dostumuz ve efendimiz, adil sultan, din ve dünyanın en büyüğü, fetih babası, müminlerin emiri, Keyhüsrev oğlu Keykubad zamanında emredilmiştir. Şerefli kulların en küçüğü, mevlana, din, devlet ve milletin olgunu Abdullah Şihabi oğlu Ayaz(tarafından) altı yüz yirmi yedi yılı, muazzam ramazan ayında (yaptırılmıştır)." (Pektaş, 2007, s. 163).

Resim 7. Çardak Han ve Kitabesi

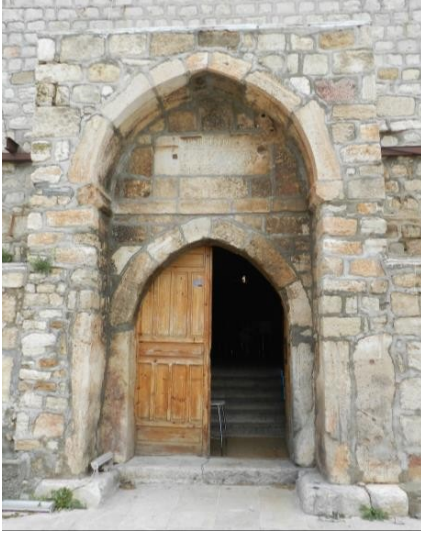
1.8. Dokuzun Han

Konya-Akşehir yolu üzerinde bulunan Dokuzun Han Emir-i İğdişan Hacı İbrahim b. Ebu Bekr tarafından 1210 yılında yaptırılmıştır. Kapalı kısmı üç tonozlu olan hanın açık kısmı da yaklaşık aynı büyüklüktedir (Bektaş, 1999, s. 84). Avlu kısmının taç kapısı yıkılmış olan hanın kapalı kısım taç kapısı üzerinde devşirme üç parça taş üzerine yazılmış alçak kabartma olarak altı satır halinde bir kitabesi mevcuttur (Duran, 2001, s. 33). (Resim 8)

Kitabe Metni:

1. Tevekkeltu alallah
2. İmaretü haze'l-ribat fi eyyami Devletü's-sultan
3. El-a'zam Gıyase'd-dünya ve'd-din ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan
4. Nâsır emirü'l-müminîn sahibehu abduz-zaif el-fakiru'l-muhtaç ilâ rahmete
5. Allahu Teâlâ Hacı İbrahim bin Ebu Bekr el-emir İğdişan fi ta
6. Rîhi muharrem sene seb'a ve sitte mie amele Osman bin Abdurrahim

"Allah'a tevekkül ettim. Bu Ribat'ın yapılması, muazzam sultan fetihler babası, mü'minlerin emirinin yardımcısı, Gıyâsü'd-Dünya ve'd-Din, Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev'in saltanatı günlerindedir. Sahibi, Allah'ın rahmetine muhtaç, fakir ve zayıf kul, Ebubekr oğlu Emir-i İğdişan Hacı İbrahim'dir. 607 yılı Muharrem ayında. Abdurrahman oğlu Osman'ın işidir." (Duran, 2001, s. 3).

Resim 8. *Dokuzun Han ve Kitabesi*

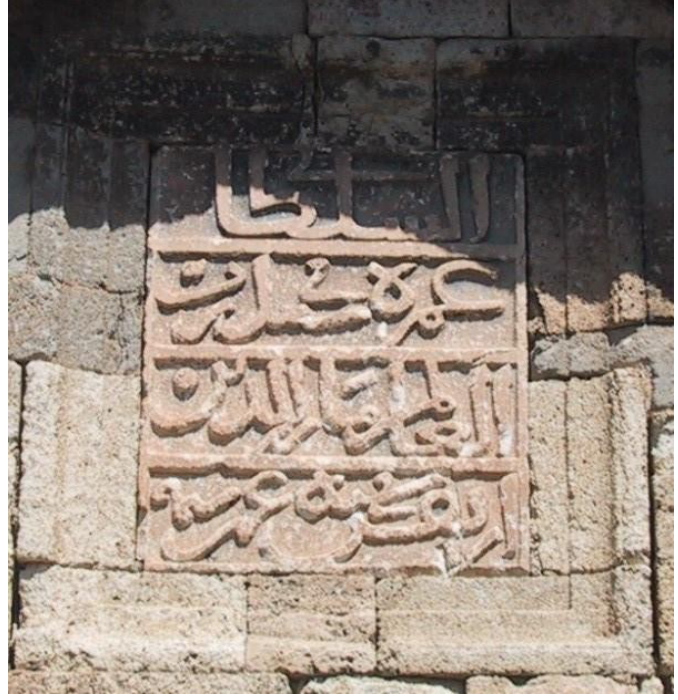
1.9. Mübarizeddin Ertokuş Kervansarayı

Isparta-Konya yolu üzerinde Gelendost ilçesinde bulunan hanın adı Gelendost Hanı veya Kudret Hanı olarak da bilinmektedir. I. Alaeddin Keykubad döneminin ünlü devlet adamı Mübarizeddin Ertokuş tarafından 1223 senesinde Eğirdir gölü kenarına yaptırılmıştır. Üç tonozlu bir kapalı bölüm ve revaklı avludan oluşan hanın kapalı bölüm portalinde mermer üzerine sülüsle yazılmış dört satırlık bir kitabesi mevcuttur (Şaman, 2008, s. 187). (Resim 9)

Kitabe Metni:

- 1- Es-Sultani
- 2- Amerehü fi Sebili Rabb
- 3- El-âlemin Mübarize'd-din
- 4- Ertokuş fi sene İşrin ve sitte mie (Şaman, 2008, s. 187).

"Sultan adına âlemlerin Rabbi için (âlemlerin Rabbinin yoluna) Mübarizeddin Ertokuş tarafından 620(1223-1224) senesinde yaptırılmıştır." (Demirci, 2007, s. 125).

Resim 9. Mübarizeddin Ertokuş Kervansarayı ve Kitabesi

1.10. Evdir Han

Antalya-Burdur yolu üzerinde bulunan bu yapı I. İzzeddin Keykavus tarafından (1210-1219) yaptırılmıştır (Bektaş, 1999, s. 69). Evdir Han Antalya'dan başlayan ticaret yolunun ilk menzildir. Üst kısmı yıkık olan taç kapının yüksek sivri kemeri üzerinde beyaz mermer üzerine kazınmış üç satırlık bir kitabesi bulunmaktadır. Kitabe günümüzde kayıptır ancak daha önce okunup yayınlandığı için bilgilerine ulaşılabilmektedir (Durukan, 1995, s. 516). (Resim 10)

Kitabe Metni:

- 1- Es-sultan el-galip izze'd-dünya ve'd-din sultan el-meali
- 2- Aleyhi devlet ade'l-alemin..... ebu'l-fetih Keykavus
- 3- Bin Keyhüsrev burhan emirü'l-müminîn cemazu'l-ûlâ..... aşr..... (Korkmaz, 2005, s. 20).

“Yücelikler sultanı, din ve dünyanın saygın insanı, her yerde üstün sultan, devlet sahibi alemlerin saydığı galip sultan, Keyhüsrev oğlu Keykavus, müminlerin emirinin kanıtı, cemazul ûlâ on” (Korkmaz, 2005, s. 20).

Resim 10. Evdir Han ve Kitabesi

1.11. İncir Han

Antalya-Burdur yolu üzerinde bulunan yapı 1239-1240 yıllarında Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır. Açık ve kapalı olmak üzere iki bölümden oluşan hanın günümüzde sadece kapalı kısmı ayakta. İnşa kitabesi ise kapalı kısmın taç kapısının giriş kemeri üzerinde, taç kapı nişinin tam ortasında levha halinde neshi karakterde dört satır halinde bulunmaktadır (Özen, 2012, s. 91-95). (Resim 11)

Kitabe Metni:

- 1- Emera bi'mareten haze'l-mübareki
- 2- Es-sultan'ül-a'zamü şahinşah'ül-muazzamü malikü rikabi'l-ümemi
- 3- Seyyidü Selatni'l-arab ve'l-acem sultanü'l-berri ve'l-bahreyni zül- karneyni zamanı İskenderü's-Sani tacü
- 4- Âli Selçuk gıyasü'd-dünya ve'd-din ebu'l-feth Keyhüsrev bin Keykubad bin Keyhüsrev kasimü emirü'l-müminîn fi sene sitte ve selasine ve sitte mie (Duymaz, 1996, s. 14).

"Bu mübarek hanın inşa edilmesini en büyük Sultan Ulu Şahinşah, ümmetlerin efendisi, Arapların ve Acemlerin Sultanlarının efendisi, karanın ve iki denizin sultanı, zamanın Zülkareyni, İkinci İskender, Selçuklu Hanedanının tacı, Halifenin ortağı, dünyanın ve dinin yardımcısı, Ebu'l feth Keyhüsrev bin Keykubad bin Keyhüsrev 636 (1238-1239) yılında emretti." (Duymaz, 1996, s. 14).

Resim 11. İncir Han ve Kitabesi

1.12. Kayseri Karatay Hanı

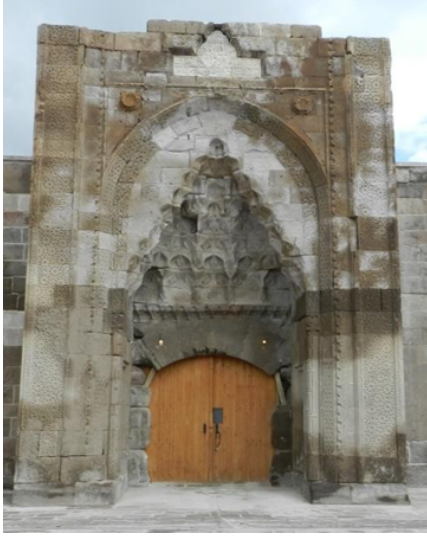
Kayseri'ye 40 km uzaklıkta olan Karatay Hanı açık ve kapalı olmak üzere iki bölümden oluşan hanlar arasındadır. Kapalı kısmı Sultan Alaeddin Keykubad tarafından yaptırılmış olup açık kısmı da oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından eklenmiştir. Mimarlık ve tezyinat açısından diğer hanlara nazaran oldukça başarılıdır. Geometrik motiflerle bezenmiş mukarnaslı taç kapının sivri kemeri üzerinde üst kısmı dilimli alt kısmı dikdörtgen şeklinde düzenlenmiş inşa kitabesi bulunmaktadır (Eryavuz, 2001, s. 474). (Resim 12)

Kitabe Metni:

1. El-mülkü lillah
2. El-vahidü'l-kahir el-baki ed-daim hüvellahu
3. Es-sultanü'l-a'zam şahenşah el-muazzam zıllullahi fi'l-alemi Gıyase'd-dünya ve'd-din
4. Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Keykubad kasimü'l-mü'minin fi tarih seneti semanin ve selasine ve sittemie mine'l-hicreti.

"Mülk Allah'ındır. Bir, baki ve daim olan Allah'tır. En ulu sultan, hükümdarlar hükümdarı, âlemde Allah'ın gölgesi, dünya ve dinin yardımcısı, fetih babası, emirül mü'minin kasimi (rızk

dağıtını) Keykubad oğlu Keyhüsrev (zamanında), hicretin 638(1240-1241) tarihinde (inşa edilmiştir)." (Denktaş, 2007, s. 359).

Resim 12. Kayseri Karatay Hanı ve Kitabesi

1.13. Sarı Han

Kayseri-Aksaray yolu üzerinde bulunan bu yapı Avanos Sarı Han adıyla da bilinmektedir. Han, klasik Sultan hanları plan formunda olup yazlık ve kışlık kısımlardan oluşur. Yapının tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanat yıllarına rastladığı düşünülür. Yapının taç kapısında restorasyon sırasında eklenmiş yatay dikdörtgen şeklinde üç satırlık bir kitabe bulunmaktadır (Karaçağ, 2007, s. 211-214). (Resim 13)

Kitabe Metni:

- 1- ...El alemu'l-...Gıyased-dünya ve'd-din
- 2- Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Keykubad
- 3- El-mü'minîn fi evai'l.....

"Din ve Dünya yardımcısının korumasında Fetih babası Keyhüsrev bin Keykubad başlarında mü'minler..." (Karaçağ, 2007, s. 211-214).

Resim 13. Sarı Han ve Kitabesi

1.14. Sahip Ata Kervansarayı

Eski adıyla İshaklı Kervansarayı olarak bilinen bu yapı Afyon-Konya arasında Sultandağı ilçesinde bulunmaktadır. II. İzzeddin Keykavus döneminde Selçuklu vezirlerinden Sahip Ata Fahrettin Ali tarafından yaptırılan (Akok, 1974, s. 5-6) bu yapı beş nefli kapalı kısmı ve kare biçiminde geniş avlusuyla sultan hanları plan şemasını yansıtmaktadır. Renkli taşlar ve mukarnas örgüsüyle hareketlendirilmiş taç kapının kavsarası altında basık kemerli girişin hemen üzerinde dikdörtgen levha üzerinde sülüs hatla yazılmış bir kitabe bulunmaktadır (Uysal vd., 2006, s. 77). (Resim 14)

Kitabe Metni:

Hazel-İmaretül-Hanül-Mübarek fi eyyamı devletü's Sultane Muazzam Şahân Şah-ı azam Malikü'l-ribakü'l ümen Seyyidü's selatünü'l-arab-ı ve'l acem İzzet'i ed-dünya Ved-din Gıyasü'l-İslam ve müalimün ebu'l-feth Keykavus bin Hüsrev bin Keykubat Kazım emirü'l müminin halled-Allahü devlete el-Abdüzzaif el müsennip el-muhtaci-ilâ rahmetullah-i teala Ali bin Hüseyin ahsenallah akibete- hû fi cemazi-el âhir sene erbaa ve seba sittemie Hicri 647 (Uğur-Koman, 1934, s. 97-98).

“Bu mübarek han büyük sultan, şahların en büyüğü, ümmetin hükümdarı, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, din ve dünya izzeti, İslam'ın yardımcısı, hoca, mü'minlerin emiri ebu'l-feth Keykavus bin Hüsrev bin Keykubat kasimu hükümdarlığı zamanında (Allah onun devletini ebedi kılsın) aciz kul ve Allah'ın bağışlamasına muhtaç Ali bin Hüseyin vesilesiyledir. (Allah onun sonunu da hayırlı eylesin) cemaziye'l-ahir, sene 647.”

Resim 14. Sahip Ata Kervansarayı ve Kitabesi

1.15. Şarapsa Han

Antalya-Alanya yolu üzerinde bulunan yapı sivri bir beşik tonozla örtülü dikdörtgen planlı kapalı bölümden oluşmaktadır. Yapım tarihi tam olarak bilinmemekle beraber II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hükümdarlık yıllarında yapıldığı kitabesinden anlaşılmaktadır. Söz konusu kitabe ise hanın kuzey cephesinde bulunan taç kapının kavsarasında sivri kemerli beyaz bir mermer levha üzerine beş satır halinde Arapça olarak yazılmıştır (Bilici, 2007, s. 393-394). (Resim 15)

Kitabe Metni:

- 1- Es-Sultan
- 2- El-Â'zam şahen-şâh
- 3- El-mu'azzam Zillül-lâh-ı fi-l Âlemin
- 4- Gıyâsu'd-dünya ve'd-din ebu'l-feth Keyhüsrev bin Keykubat
- 5- (kazınmış) (Bilici, 2007, s. 394).

“Yüce Sultan, ulu şahinşah, dünyada Allah’ın gölgesi, Din ve Dünya’nın yardımcısı, fetih babası, Keykubad oğlu Keyhüsrev” (Bilici, 2007, s. 395).

Resim 15. *Şarapsa Han ve Kitabesi*

1.16. Tokat Mahperi Hatun Kervansarayı

Amasya- Tokat yolunun 90. km’sinde inşa edilmiş olan yapı üç sahınlı bir kapalı bölüm ve daha geniş bir avludan oluşmaktadır. I. Alâeddin Keykubat’ın karısı Mahperi Hatun tarafından oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında 1238-39 yıllarında yaptırılmıştır (Taştan, 2010, s. 48). Kitabesi ise taç kapının kavsara bölümünde basık kemerli giriş açıklığının hemen üzerinde sülüs hattıyla yazılmış dört satır halindedir. İlk iki satırın bir kısmı eksiktir (Sunay, 2007, s. 256). (Resim 16)

Kitabe Metni:

- 1- el-azam
- 2- ed-din ebu’l-feth
- 3- Keyhüsrev bin es-sultanüs-sa’id Keykubad kasimu emirü’l-müminîn el- meliketi’l-hayr
- 4- Safvetü’-dünya ve’-d-din validetü’s-sultanü’s-selatin Mahperi Hatun fi seneti sitte ve selasin ve sittemie (Sunay, 2007, s. 257).

“Müminlerin emiri, Sultan Keykubad Kasım’ın oğlu fetihler babası Keyhüsrev, sultanlar sultanının annesi Mahperi Hatun’un 636 (1238-39) yılında.” (Taştan, 2010, s. 48).

Resim 16. Tokat Mahperi Hatun Kervansarayı ve Kitabesi

1.17. Zazadin Han

Sadeddin Köpek Hanı olarak da bilinen yapı Aksaray-Konya yolu üzerinde bulunur. Beş tonozlu kapalı kısım ve uzun bir avludan oluşmaktadır. Yapımına I. Alaeddin Keykubad çağında başlanıp oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde hanın inşaatı tamamlanmıştır (Önge, 2007, s. 198). Yapının renkli taşlarla örülmüş taç kapısının niş kısmında, girişin üzerinde sivri kemerli silme ile çerçevelemiş beş satırlık bir kitabesi mevcuttur (Duran, 2001, s. 51). (Resim 17)

Kitabe Metni:

- 1- Es-sultani
- 2- Fi eyyami devleti's-sultani'l-a'zam
- 3- Ala'd-dünya ve'd-din ebu'l-feth Keykubad bin Keyhüsrev kasim emiru'l- mü'minin
- 4- El-abdü'z-zaifü'l-muhtac ila rahmeti'llahi teala
- 5- Köpek bin Muhammed ammerahu fi şuhuri seneti selasin ve selasine ve sittemie

"Sultan'a aid. Büyük sultan, fetihler babası, mü'minlerin emirinin kasimi, Alaü'd-dünya ve'd-din, Keyhüsrev oğlu Keykubad'ın sultanlığı zamanında, Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf kul köpek oğlu Mehmed 633 yılı aylarında yaptırdı." (Duran, 2001, s. 52)

Resim 17. Zazadin Han ve Kitabesi

2. KİTABELERİN TAÇ KAPI ÜZERİNDEKİ KONUMLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklu hanları incelendiğinde bu yapıların inşa kitabelerinin genellikle taç kapıların üzerine yerleştirildiği görülmüştür. Yapılar hakkında doğru bilgiler sunan ve ilk kaynak olarak değerlendirilen inşa kitabelerinin elbette ki girişte herhangi birinin öncelikli olarak görebileceği alana yerleştirilmiş olması şaşırtıcı değildir. Ancak taç kapılarda yer alan bu kitabelerin taç kapı üzerinde bulunduğu yer de farklılık gösterebilmektedir.

Yapılan incelemeler sonucu kitabelerin büyük bir kısmının taç kapıların basık kemerli girişinin hemen üzerinde kavsara kısmında yer aldığı görülmektedir. Bu durumu örnekleyen yapılar Çardak Han, Şarapsa Han, Ak Han, Tokat Mahperi Hatun Kervansarayı, Kırkgöz Han, Dokuzun Han, Gelendost Ertokuş Han, İncir Han ve Zazadin Han'dır. (Resim 18)

Resim 18. Kavsarada Olan Kitabeler: Kırkgöz Han, Çardak Han, İncir Han, Ertokuş Han, Zazadin Han, Ak Han Kitabeleri

Ağzıkara Han ve Evdir Han taç kapılarında ise kitabe kavsarayı çevreleyen sivri kemerin üzerinde yer almaktadır. Ancak Evdir Han'ın kitabesi günümüzde kayıptır ve bu bilgi kitabenin mevcut olduğu zamanlarda yapılan yayınlardan anlaşılmıştır. Sarı Han ve Kayseri Karatay Han'ında ise inşa kitabesi yine sivri kemer üzerinde bulunur fakat en içteki bordürün dışında olmasıyla diğerlerinden ayrılır. Bazen de inşa kitabesi levha tarzında olmayıp şerit şeklinde kavsara kısmında nişin içini dolaşır haldedir. Bu durumun gözlemlendiği en güzel örnek ise Aksaray Sultan Hanı'dır. Sahip Ata Kervansarayı'nda da inşa kitabesi aynı yerde olmakla birlikte şerit şeklinde değil levha tarzında olduğundan Aksaray Sultan Hanı'ndan ayrılır.

Sözü edilen bu uygulamaların dışında kendine has yerleştirildikleri yerleriyle farklılık gösteren kitabeler de mevcuttur. Örneğin Alay Han'ın taç kapısında kitabe ilk başta görülemeyecek kadar silik olup kavsarayı çevreleyen sivri kemerin üzerinde fakat sağ tarafta yer almaktadır. Yine Alara Han'da ise sade basık kemerli bir girişin üzerinde etrafında herhangi bir unsura yer verilmeden yerleştirilmiştir. Genel bir çerçevede bakıldığında ise söz konusu

hanların taç kapılarında kitabeler bazı örnekler dışında çoğunlukla kavsara içinde ve üzerinde yoğunlaşmıştır. Kitabelerin yerleştirileceği konumun belirlenmesi konusunda muhtemelen kitabe metninin büyüklüğü, şekli, kullanılan malzeme ve de en önemlisi taç kapıyı yapan ustanın sanat zevki etkili olmuştur.

3. KİTABELERİN BİÇİM OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Kitabelerin yerleştirildiği yer hususunda olduğu gibi kitabe şekillerinde de bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Taç kapılarda genellikle dörtgen şekilli bazen çerçeve ile sınırlandırılmış kitabeler görülmektedir. Fakat bunun dışında farklı örneklerle de karşılaşmıştır. Taç kapılara yerleştirilmiş olan inşa kitabeleri; dikdörtgen levha, sivri kemerli levha, üç dilimli kemeri olan levha şeklinde değerlendirilebilir (Ünal, 1982, s. 53).

Söz konusu hanların taç kapı kitabeleri bu üç gurup içinde ele alındığında dikdörtgen levha şeklinde olan kitabelerin daha yoğun uygulandığı açığa çıkacaktır. Örneğin Ağzıkara Han'ın taç kapısındaki kitabe iki satır halinde mermer dikdörtgen bir levhaya kazınmıştır. Kırkgöz Han, Dokuzun Han, Sarı Han, Sahip Ata Kervansarayı ve Mübarizeddin Ertokuş Kervansarayı da enine dikdörtgen şeklinde tasarlanmış inşa kitabelerine sahiptir. Ancak Sarı Han'ın kitabesi üç satır, Kırkgöz Han ve Dokuzun Han'ın kitabeleri altı satır, Mübarizeddin Ertokuş Kervansarayı'nın kitabesi de dikine dikdörtgen dört satır halinde uygulanmıştır (Resim 19). Sahip Ata Kervansarayı'nın kitabesi ise enine dikdörtgen olup yan yana üçer satırlık bölümler halinde iki bölümden oluşmuştur.

Resim 19. Dikdörtgen Şeklinde Olan Kitabeler: Ağzıkara Han, Kırkgöz Han, Dokuzun Han, Ertokuş Han, Sarı Han, Sahip Ata Kervansarayı kitabeleri

Kitabelerin bir kısmı ise sivri kemerli pano tarzı bir levhaya yazılmıştır. Bu kullanıma örnek olarak Alara Han, Çardak Han, İncir Han, Şarapsa Han ve Zazadin Han taç kapılarındaki inşa kitabeleri gösterilebilir. Bu kitabelerin şekilsel olarak formları sivri kemerli, bazılarının ise etrafı çerçeveli olup pano tarzındadır. Yazı sıraları ise yapıya göre değişiklik göstermekle beraber genelde dört, beş, altı ve yedi satır halindedir. (Resim 20)

Resim 20. Sivri kemer Şeklinde Olan Kitabeler: Alara Han, Çardak Han, İncir Han, Şarapsa Han, Zazadin Han Kitabeleri

XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklu hanlarının taç kapılarında bu uygulamaların dışında üç dilimli kemerli kitabe şekilleri de mevcuttur. Ak Han, Kayseri Karatay Hanı ve Tokat Mahperi Hatun Kervansarayı taç kapıları bu kullanıma örneklik eder. Aksaray Sultan hanının nişini şerit halinde dolaşan tek satırlık kitabesi ve Alay Han taç kapısındaki iki satırlık duvara kazınan yazı bu sınıflamaların dışına çıkan uygulamalardır.

4. KİTABELERİN İÇERİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi hanlarının taç kapılarındaki kitabelere içerik olarak bakıldığında benzer terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Birbirine çok yakın tarihlerde ve aynı devlet anlayışı altında yapıldıkları için kitabelerin içerik olarak benzenmesi çok doğaldır. Hatta bazı hanlar aynı hükümdar döneminde yapılmış ve dolayısıyla o sultana verilen isimler de hemen hemen bütün yapılarda kullanılmıştır. Örneğin Anadolu Selçuklu hükümdarları neredeyse bütün kitabelerde “ebu'l-feth” yani fetih babası ismiyle anılmıştır. Bunun yanında gıyase'd-din ve'd-dünya, İzzet'd-din ve'd-dünya, şahenşah, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, karanın ve denizin efendisi, dünyada Allah'ın gölgesi, müminlerin emirinin ortağı gibi tabirlerle de karşılaşılmaktadır. Bunlara ilaveten sadece İncir Han'ın kitabesinde zamanın zülkarneyni ve ikinci İskender benzetmeleri dönemin hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev için kullanılmıştır. Ayrıca Alara Han'ın inşa kitabesinde diğerlerinden farklı olarak karanın ve denizin, Rum'un, Şam'ın, Ermenistan'ın ve Freng'in hükümdarı, din ve dünyanın ulusu, emiru'l-mü'mininin burhanı benzetmeleri I. Alaeddin Keykubad için kullanılmıştır.

Kitabelerin bir kısmında tam inşa tarihi verilirken bazısında ise sadece hangi hükümdar döneminde yapıldığı verilmiştir. Ayrıca çoğu kitabede yapının ilk inşası ile ilgili bilgiler bulunurken Alay Han'da taç kapıda tamir kitabesine yer verilmiştir. Bunların yanında çoğu kitabede “bu mübarek han” tabiri görülürken Çardak Han, Kırkgöz Han ve Dokuzun Han kitabelerinde yapı için “ribat” terimi kullanılmıştır.

Yine kitabelerin çoğunluğunda mimar ve yaptıran ismi bulunmazken bazılarında yaptıranın adı Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf ve fakir kul tabirleriyle birlikte verilmiştir. Bunlar arasında sadece Dokuzun Han'ın kitabesinde mimar adı Abdurrahman oğlu Osman olarak geçmektedir.

SONUÇ

XIII. yüzyılda Anadolu'da Selçuklular eliyle ticari hayat oldukça hareketli bir dönem geçirmiştir. Tabii bu durumun sağlanabilmesi için yol güvenliği ve konaklama olanakları çok önemlidir. Anadolu Selçukluları böyle güvenli bir ortam hazırlamak ve dolayısıyla ticareti canlandırmak amacıyla kervansaray inşasına büyük önem vermiştir. Konumuza esas teşkil eden XIII. yüzyıl hanları böyle bir gereklilikten yola çıkarak oluşturulmuş ve günümüze kadar kimi zaman sağlam kimi zaman da harabe şeklinde gelebilmiş yapılardır. Bu yapılar hakkında bilgi veren ilk kaynak muhakkak ki kitabelerdir. Hangi hükümdar döneminde yapıldığı, kim tarafından yaptırıldığı mimarının kim olduğu, hangi amaçla yapıldığı gibi daha pek çok soru bu kitabeler sayesinde cevaplandırılmaktadır. Aynı zamanda kitabeler şekilsel özellikleri, süsleme programları ve de muhtevaları sayesinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin kültür ve siyasi tarihi açısından belge niteliğindedir.

İnşa kitabeleri sadece yapı hakkında değil dönemin yaygın yazı stili, hükümdarların nasıl tanıtıldığı ve sosyal devlet açısından hedeflerin ne olduğu gibi konulara da açıklık getirmektedir. Örneğin kitabelerdeki müminlerin emiri, din ve dünya yardımcısı, karanın ve denizin hâkimi, fetih babası, dünyada Allah'ın gölgesi, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, hükümdarlar hükümdarı gibi tabirler hükümdarların nasıl algılanmaya çalıştıklarını da ortaya koymaktadır. Kitabelerde ayrıca zamanın zülkarneyni ve ikinci İskender benzetmeleri, Rum'un, Şam'ın, Ermenistan'ın ve Freng'in hükümdarı, din ve dünyanın ulusu gibi tabirlerin de askeri anlamda ulaşılmak istenen hedeflere işaret ettiği düşünülmektedir. İşte bu denli önemli bilgileri barındıran kitabelerin okunup üzerinde incelemeler yapılması oldukça mühim konular arasındadır.

Yapılan incelemeler sonunda görülmüştür ki kitabeler şekilsel olarak genellikle birbirine benzemekte ise de aralarında bazı farklılıklar mevcuttur. Kitabelerin birçoğu dörtgen şekilli çerçeve ile sınırlandırılmış iken bazı örneklerde ise sivri kemerli levha, üç dilimli kemeri olan levha şekillerine de rastlanmıştır. Ortaya çıkan farklılıkların sebebi yapının inşası sırasında mevcut malzeme, mimarın anlayışı ve de taç kapının genel planında ortaya çıkan boşluğun yeri olduğu düşünülmektedir. İçerik olarak ise kitabelerin büyük çoğunluğunda hükümdarı öven terkipler birbirini tekrar etmiştir.

KAYNAKÇA

- Akok, M. (1974). İshaklı kervansarayı. *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXI (2), 5-12.
- Altun, A. (1989). Alara Hanı. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* (Cilt. 2, s. 341) içinde. İstanbul: TDV Yay.
- Aslanapa, O. (1999). *Türk sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bakkal, A. (2019). Antalya Selçuklu kervansarayları. *Turkish Academic Research Review*, 4 (4), 521-570. doi: 10.30622/ tarr.644055.
- Bayhan, A.A. (2007). Ak Han. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu Dönemi kervansarayları*, (s. 287-303) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Bektaş, C. (1999). *Selçuklu kervansarayları*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Bilici, Z.K. (2007). Şarapsa Han. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*, (s. 393-402) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Demirci, D. (2007). Mübarizeddin Ertokuş Kervansarayı. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*, (s. 123-140) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Deniz, B. (2007) *Ağzıkara Han*. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları* (s. 321-346) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Deniz, B. (2007) *Alay Han*. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları* (s. 51-76) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

- Denktaş, M. (2007). *Karatay Hanı*. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları* (s. 359-380) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Duran, R. (2001). *Selçuklu devri Konya yapı kitabeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Durukan, A. (1995). *Evdir Hanı*. Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi (Cilt. 11, s. 516-517) içinde. İstanbul: TDV Yay.
- Durukan, A. (2007). Aksaray Sultan Hanı. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları* (s. 141-159) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Duymaz, A. Ş. (1996). *Isparta-Antalya arasında yer alan Anadolu Selçuklu hanlarından "İncir Han"* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erdmann, K. (1961). *Das Anatolische Kervansaray Des 13. Jahrhunderts*, Berlin: Verlag Grbr. Mann.
- Erdoğan, İ. H. (2018). *Alara Han* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Ertuğrul, Ö. (1993). Çardak Han. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* içinde (Cilt. 8, s. 225). İstanbul: TDV Yay.
- Eryavuz, Ş. (2001). Karatay Hanı. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* içinde (Cilt. 24, s. 474-475). İstanbul: TDV Yay.
- Karaçağ, A. (2007). Avanos Sarı Han. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*, (s. 211-236) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Korkmaz, A. (2005). *Antalya Evdir Han restorasyon ve işlevlendirme önerisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ögel, S. (1966). *Anadolu Selçuklularının taş tezeynatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Önge, M. (2007). Zazadin Han (Sadeddin Köpek Kervansarayı). H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*, (s. 195-209) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Özen, İ. (2012). *Antalya – Burdur kervan yolu üzerinde yer alan Anadolu Selçuklu kervansaraylarının taç kapı süsleme programları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Pektaş, K. (2007). Çardak Han. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları*, (s. 161-176) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Sunay, S. (2007). Tokat-Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı. H. Acun (Ed.), *Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları* (s. 255-272) içinde. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Şahinoğlu, M. (1977). *Anadolu Selçuklu mimarisinde yazının dekoratif eleman olarak kullanılışı*. İstanbul: Türk Eğitim Vakfı.
- Şaman Doğan, N. (2008). *Isparta'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi mimarisi*. Isparta: Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Taştan, A. (2010). *Türkiye Selçukluları zamanında Tokat ve çevresindeki kervansaraylar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Uğur, Ferit, M.- Koman, M. M. (1934). *Sahip Ata ile oğullarının hayatı ve eserleri*. İstanbul.
- Uluçam, A. (2009). *Sultan Hanı*. Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi (Cilt. 37, s. 503-504) içinde. İstanbul: TDV Yay.
- Uysal, M. vd. (2006). Afyon Sultandağı Sahip Ata Kervansarayı. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2006/2, 77-112.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1929). *Kitabeler*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Ünal, H.R. (1982). *Osmanlı öncesi Anadolu-Türk mimarisinde taç kapılar*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yıldırım, S. P. (2019). Kırkgöz Han üzerine bir değerlendirme. *Akademik Hassasiyetler/The Academic Elegance*, 6(sanat tarihi özel sayısı), 223-257.